დროშა და ღერბი

ამ წლინახევრის წინ (1989 წ.) დემონსტრაციებზე და მიტინგებზე დღის სინათლეზე გამოჩნდა ქართული სახელმწიფოებრიობის დიდი ხნის დატყვევებულ-დავიწყებულ სიმბოლოები – დროშა და ღერბი. როგორიც არ უნდა იყოს მათი მხატვრულ-სიმბოლური თუ ჰერალდიკური ღირსება, ისინი შექმნილია ქვეყნის თავისუფლების პირობებში, როგორც შეიქმნა, ხომ შეიქმნა და ამდენად, დღეს-დღეობით ისინი ინარჩუნებენ ეროვნულ სიმბოლოთა ღირებულებას.

მართლაც რა პრეტენზია შეიძლება წავუყენოთ იმ დროშას, რომელიც, როგორც პოეტმა კოტე მაყაშვილა (ეროვნული საბჭოს ხელოვნების კომისიის თავმჯდომარემ) თქვა მასზე, "უკვე მოინათლა ბრძოლის ცეცხლში, ამგვარად იქცა ისტორიადო". მაგრამ, მიუხედავად ისტორიული წრთობისა, რომელიც მან გაიარა, ეს დროშა ვერ ჩაითვლება იმ საგნად, რომელშიც სრულყოფილად იქნებოდა გასიმბოლურებული საქართველოს სახელმწიფოებრიობა. ძნელი მისახვედრია, რა აზრს სდებდნენ მისი შემქმნელნი შვინდისფერ ფონზე აღბეჭდილ შავ და თეთრ ზოლებში. თითქოს: წარსული შავი, მომავალი თეთრი, როგორც ამბობენ. მაგრამ რატომ არის წარსული შავად წარმოდგენილი? ან ასე: სამი ზოლი – სამი სკნელი. თითქოს სამყაროს სამსკნელოვანი დაყოფა რამენაირად წარმოადგენდეს ქართული ეროვნული მსოფლგანცდის სპეციფიკას.

დროშის მხატვარს შეეძლო მასში, მის ფერადებში მხოლოდ ერთი განზომილების სიმბოლიკა ჩაედო. სახელდობრ, რა? ეს უცნობია. მაგრამ მთავარი ახლა ის არის, რომ ამ დროშაში ქართველი ხალხი დღესაც ეროვნული დამოუკიდებლობისნიშანს ხედავს და ამას, ალბათ ვერაფერი წაშლის. მაშინ ამ სამფეროვან, შვინდისფერ დროშას ეტოქებოდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის /მენშევიკების/ დროშა, რომელიც საერთო იყო მთელი სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობისათვის, უფრო მეტიც, კომუნისტურ პარტიასაც ასეთი დროშა შერჩა დღემდე. ეს ფაქტი ახლა კვლავ გასახსენებელია. მე ის ამოვიკითხე უშანგი სიდამონიძის სტატიაში "საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სიმბოლიკა", რომელიც გაზეთ "სამშობლოს" 26 მაისის ნომერში დაიბეჭდა გასულ, 1989 წელს:

"1918 წელს, 26 მაისს, როცა საქართველოს დამოუკიდებლობის ფაქტი გამოცხადდა, ქართული ეროვნული დროშა მთავრობის სასახლეზეც /ახლა პიონერთა სასახლე/ აღიმართა. მენშევიკების სახალხო გვარდიელებმა ეს დროშა ჩამოხსნეს და მის ნაცვლად თავიანთი პარტიული დროშა აღმართეს. ამას ქართული საზოგადოების მწვავე რეაქცია მოჰყვა."

ამ ფაქტში ძნელია არ დავინახოთ საბედისწერო სიმბოლურობა.

იმ ისტორიულ მომენტში ქართულმა დროშამ გაიმარჯვა, მაგრამ ეს ქართული დროშა სამი წლის შემდეგ დამარცხდა იმ წითელ, საერთაშორისო პროლეტარიატის დროშასთან ბრძოლაში, რომელიც საბოლოოდ მაინც აფრიალდა მთავრობის სასახლის თავზე – ესეც ისტორიული წამი იყო, ფიქსირებული იმ ცნობილ დეპეშაში.

ძნელია ეს ისტორიული მარცხი, რომელიც დროშათა მონაცვლეობაში გამოიხატა, დავაკისროთ მთლიანად მენშევიკების სახალხო გვარდიას, რომლის სამარცხვინო მოქმედება იმ სამ თავისუფლების წელიწადში ცნობილია (იხ. გენერალ გ.კვინიტაძის "ჩემი მოგონებები"). ეს უნდა მომხდარიყო და ამ მოხდარში თავისი წვლილი აქვს იმ გვარდიასაც და იმ მთავრობასაც, ვისი ერთგულიც იგი იყო. იყო თუ არა სიმბოლური და, შეიძლება ითქვას, წინასახეობრივი გვარდიელთა მოქმედება 1918 წლის 26 მაისს? ბოლომდე მიიყვანა თუ არა მტრის

ხელმა 1921 წლის 25 თებერვალს მათი მცდელობა? ეჭირა თუ არა ერთი და იგივე დროშა ჯერ მოყვრის ხელს, მერე მტრის ხელს იმ მიზნით, რომ განესაზღვრა მომავალი ქვეყნის ხასიათი და მომავალი დამოუკიდებლობა? უფრო კი დამოკიდებულება?

1918 წლის სექტემბერში, როცა უნდა გამოცხადებულიყო უკვე არსებული დროშა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო დროშად, კოტე მაყაშვილი ამბობდა ტრიბუნიდან: "რა თქმა უნდა, ეს დროშა არის ერთგვარი კომპოზიცია, მაგრამ რადგანაც ეს დროშა იყო გაშლილი შარშან ნოემბერში ეროვნულ ყრილობაზე, რადგან ამ დროშის ქვეშ გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობა და გარდა ამისა ეს დროშა უკვე მოინათლა ბრძოლის ცეცხლში, ამგვარად იგი იქცა ისტორიად და, მე მგონია, ახლა ჩვენ ვალდებული ვართ, რომ კანონით დავადასტუროთ მისი არსებობა".

ეს დროშა გამოტარებული იყო შარშან ბრძოლის ქარცეცხლში, რომელშიც ახლად გათავისუფლებული ქვეყანა გაეხვია არა თავისი ნებით; მერე ის იყო დატყვევებული, განაგდურებული ფიზიკურად, ისე რომ ძლივს შემორჩა ჩვენამდე მისი სხეული – ცოცხლობდა მხოლოდ სული, და კვლავ აღდგა ჩვენს დროში. მაგრამ ჩვენს დროშიც მას არ ასცდა ქარცეცხლი. მან განიცადა დამცირებაც, ლაფში ამოსვრა ახალი მტრების ხელში არა იმ მიზეზით, რომ იგი უღირსად ეჭირა ხელში ახალ თაობას. და, მართლაც, როგორი "ერთგვარი კომპოზიციაც" არ უნდა ჰქონდეს მას, რა ბანალური შინაარსიც არ უნდა ჰქონდეს მის სიმბოლიკას, განა შეცვლის მას სხვა რომელიმე დროშა? იგი დღესაც ქარცეცხლშია, დღესაც ის განიცდის ისტორიას, დღესაც ის მოწმეა ერთგულებისა და ღალატისა, დღესაც შესხურა მას თავდადებულთა სისხლი.

რა შეიძლება ითქვას ქართული სახელმწიფოებრიობის მეორე სიმბოლოზე – ღერბზე? თუ დროშამ თავისი შეზღუდული საშუალებებით ვერ გამოხატა მიახლოებითაც კი ქართული სახელმწიფოებრიობის არსი, ვერ შექმნა იმ ფოკუსად, სადაც თავი უნდა მოეყარა წარსულსა, აწმყოსა და მომავალს ქვეყნისა, შეძლო თუ არა ეს დამოუკიდებელი საქართველოს ღერბმა? რაკი მას, როორც ნახატს, უნდა შეძლებოდა მკაფიოდ, არაორაზროვნად გამოეთქვა კავკასიაში /და არა მხოლოდ კავკასიაში/ ერთ-ერთი უძველესი ქვეყნის სულიერი სახე.

თავის დროზე მხატვარმა დავით კაკაბაძემ სტატიაში "საქართველოს ღერბი" სასტიკად გააკრიტა ღერბი, რომელიც უკვე მიღებული იყო საქართველოს მთავრობისა და პარლამენტის მიერ. ის წერდა, "ამ მიღებული სახით ღერბის ცხოვრებაში გატარება ჩვენ მიგვაჩნია შეუწყნარებლადო". /ჟურნ. "შვიდი მნათობი", აპრილი, 1919/. კრიტიკა აღძრული იყო სტილისტური და ეროვნული პოზიციებიდან. "მიღებულ პროექტში ქართული სტილი სრულებით არ არის დაცული", წერს მხატვარი, არც ჰერალდიკური წესებიო, დასძენს. იოსებ შარლემანის მიერ შექმნილი "გიორგის სახე შესრულებულია რუსული საეკლესიო-სახატო რიგის მიხედვით", კერძოდ, მას მიაჩნდა, რომ აქ გამოყენებულია მოსკოვურ-ნოვგოროდული რიგი /15-16 სს./.

მხატვარი იმედს გამოთქვამდა, რომ "მიღებული ღერბის ნახატი" ცხოვრებაში არ გატარდებოდა, ამას "თვით მთავრობა მალე დაინახავსო". რა დაინახა მთავრობამ სულ მოკლე ხანში, ჩვენ ვიცით, მაგრამ ღერბი, ცხადია, დარჩა ღერბად და დღემდე ქართველობა მასში დამოუკიდებელი საქართველოს სიმბოლოს ხედავს. რას ვხედავთ სინამდვილეში ამ ღერბზე? თუმცა ჯერ ის გავიხსენოთ, თუ რას, როგორ ხედავს ამ ღერბზე დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის 1921 წლის 21 თებერვალს მიღებული კონსტიტუცია: "საქართველოს ღერბი არის ძლევამოსილი გიორგი თეთრ რაშზე მჯდომარე". ასე ხედავდნენ კონსტიტუციის ავტორები, მთავრობა და პარლამენტი, ღერბის ნახატს? მართლა ძლევამოსილი გიორგია მასზე გამოსახული?

ვის უნახავს ძლევამოსილი კაბადოკიელი მხედარი გარეშე ნიმბისა და გარეშე გველეშაპისა, რომელსაც ის უნდა გმირავდეს?

ღერბზე ვერ ნახავთ ვერც შარავანდს, წმიდანობის ნიშანს, მხედრის თავზე და ვერც გველეშაპს, განგმირულს, ნიშანს მისი უპირველესი

ღვაწლის. მას შერჩა მხოლოდ თეთრი ცხენი.

ეს იმიტომ მოხდა, რომ ჩვენს სოციალ-დემოკრატიას, "ეროვნულ" განშტოებას საერთაშორისო და, უფრო მეტად, რუსული სოციალ-დემოკრატიისას, წმიდა გიორგის დანახვაც და გაგონებაც არ სურდა, მით უმეტეს, რომ იგი საქართველოს ეროვნულ მფარველ წმიდანად იყო შერაცხილი.

ასეთი განწყობილება, ცხადია, იყო შედეგი ჯერ სარწმუნოებრივი, მერე (ან ერთდროულად) ეროვნული – ნიჰილიზმისა.

სოციალ-დემოკრატია, ქართველი მენშევიკობა, რომელიც უმრავლესობა იყო მთავრობაში და ეჭირა წამყვანი პოსტები დაწყებული, არ დაუშვებდა, რომ დემოკრატიული საქართველოს ღერბზე ქრისტიანული წმიდანი ყოფილიყო გამოხატული (უხერხული იქნებოდა კარლ მარქსის, უფრო მეტად, კარლ კაუცკის წინაშე). ეს პარტია და მისი იდეოლოგიის თანამგრძობელნი წინააღმდეგი იყვნენ იმ კომპრომისიული წინადადებისაც კი, რომელიც თუმცა ეროვნული სულით გამსჭვალულმა, მაგრამ რელიგიურად ნიჰილისტურმა სამეცნიერო ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა შესთავაზეს მთავრობას, უფრო სწორად, სამთავრობო "ხელოვნების კომისიას". მათი წინადადებით ღერბზე უნდა გამოსახულიყო "საქართველოს სპეტაკი რაინდი თეთრი გიორგი".

ასეთი "რაინდი", თეთრი გიორგის სახელის მატარებელი, წმიდა გიორგისგან დამოუკიდებლად არ არსებულა საქართველოში. იგი წმიდა კაბინეტური გამონაგონია. თეთრი გიორგი სხვა არავინაა, თუ არა იგივე კაბადოკიელი მოწამე, რომელსაც ამ სახელით ლოცულობს კახეთის აწყურში ადგილობრივი მოსახლეობა და მრავალრიცხოვანი პილიგრიმობა, რომელიც მოემართება აქეთ არა მხოლოდ გარეშემო სოფლებიდან, არამედ აღმოსავლეთ (და, შესაძლოა, დასავლეთ) საქართველოს სხვა კუთხეებიდანაც. თეთრი გიორგი მთავარმოწამის ხალხური, კერძოდ, კახური წარმოშობის სახელწოდებაა.

პარადოქსი და, თუ გნებავთ, ბედის ირონია ჩანს იმაში, რომ ამ მეცნიერულმა უზურპაცია, რაც გამოიხატა წმიდა გიორგის სახელისა და სახის მითვისებით "მეცნიერული" წარმართობის მიერ, ვერ შეიყვანა შეცდომაში მთავრობის სოციალ-დემოკრატიული უმრავლესობა. მათმა ათეისტურმა გუმანმა გამოიცნო იგივეობა წმიდა გიორგისა და თეთრ გიორგის შორის. აი, რას წერს უშანგი სიდამონიძე ზემოთნახსენებ წერილში: "სოციალ-დემოკრატებისათვის მიუღებელი იყო თეთრი გიორგი. ისინი თეთრ გიორგის ქრისტიანობის სიმბოლოდ თვლიდნენ. ხელოვნების კომიტეტმა დაასაბუთა, რომ თეთრი გიორგი ქართველი ხალხის ქრისტიანობამდელი ღვთაება იყო. თეთრი გიორგი წმიდა გიორგისაგან იმითაც განსხვავდება, რომ წმიდა გიორგის თავზე შარავანდედი (უნდა იყოს: "შარავანდი", ზ.კ.) დგას".

აქედან ჩანს, რომ არც სოციალ-დემოკრატიას და არც სამეცნიერო წრეებს ("ხელოვნების კომიტეტით" წარმოდგენილთ) არ სურდათ ქრისტიანული საქართველო. ამ საკითხში ისინი სოლიდარულნი იყვნენ. მაგრამ სამართლიანობა მოითხოვს იმის აღნიშვნას, რომ სოციალ-დემიკრატია უფრო რეალურ ნიადაგზე იდგა და, შეიძლება ითქვას, უფრო თანამიმდევრული იყო თავისი ათეისტური პოზიციიდან გამომდინარე, ვიდრე მეცნიერება, რომელსაც მოუხდა ფსევდომეცნიერული თეორიის მოხმობა მის დასარწმუნებლად. ეს თეორია, რომელიც გულისხმობს ქრისტიანული წმიდანების წარმართულ ორეულთა არსებობას საქართველოში, დღემდე ბოგინობს ჩვენს ეთნოგრაფთა წრეებში, მიუხედავად მისი სრული უსაფუძვლობისა და ხელოვნურობისა. მისი მიმზიდველობა დამყარებულია მცდარად გაგებულ ეროვნულობაზე. რაკი ამ თეორიული რწმენით ქრისტიანობის, როგორც უცხო, გარედან შემოსული რელიგიის მიღება გადახვევა იყო ქართული კულტურის მაგისტრალური ხაზიდან, აუცილებლობა მოითხოვს წარმართული ფესვების დაძებნას და ქრისტიანობაშეუხებელ კულტურულ ფენომენთა გამომზეურებას. ერთ-ერთი ამ ფენომენთაგან აღმოჩნდა თეთრი გიორგი, რომელიც ხელოვნურად იქნა მოწყვეტილი ქრისტიანულ ნიადაგს, ფესვებს, და წარმართული ხანის ეროვნულ ღვთაებად გამოცხადდა. კაბადოკიელ

ხძიდა ძოხაძეს აქვს თავისი ჰაგიოგრაფიული ცხოვრება. ძაგრაძ სად არის წარმართული თეთრის გიორგის ცხოვრება, წერილობითი თუ ზეპირსიტყვიერი? სად არის მისი ძლევა? არსად. ჩვენ მხოლოდ მისი მარცხის მოწმენი ვართ.

წმიდა გიორგის ბედი დამოუკიდებელი საქართველოს ღერბში მინიატურულად იმეორებს ქრისტიანობის ბედს მეოცე საუკუნის საქართველოში. ამდენად, დღეს არსებული ღერბის საკითხი არ არის მხოლოდ ჰერალდიკური საკითხი. ღერბში დარღვეულია არა მხოლოდ ჰერალდიკური, არამედ სარწმუნოებრივი კანონი და ტრადიცია. იმგვარი გაგება თეთრი გიორგისა, როგორც ეს იმხანად ხელოვნების კომისიამ "დაასაბუთა", არის სეკულარიზაციისა თუ პროფანაციის ერთ-ერთი გამოვლენა, რაც მდგომარეობს სიწმიდეთა გადანაცვლებაში ანუ მათ ჩამოქვეითებაში აბსოლუტური რეალობიდან ყოფით რეალობამდე. პროფანაცია ნიშანდობლივია ქრისტიანობის არა ტოტალურად უარმყოფელთათვის, როგორნიც იყვნენ სოციალ-დემოკრატები, არამედ ეროვნულ ნიადაგზე მდგარ მოღვაწეთათვის, რომელთა თვალში ქრისტიანობა, როგორც ისტორიულ-კულტურული მოვლენა, ქართული კულტურის ერთ-ერთი მოდუსია განვითარების პროცესში, რომელსაც მხოლოდ ისტორიული ღირებულებაღა თუ შერჩენია. მათ ხელში სიწმიდეს შემოეძარცვა საკრალიზმი და საერო სიმბოლოდ იქცა. ასეთი გარდაქმნა განიცადა წმიდა გიორგის ხატებამ. მისი "წარმართული" ორეული თეთრი გიორგი ამხელს მეოცე საუკუნის სეკულარულ სულს, რასაც დ.კაკაბაძის სიტყვები ადასტურებს: "თეთრი გიორგის ფორმას უფრო შეეხამება საერო მხატვრული სტილი, ვიდრე საეკლესიო". სიყალბე „რუსულ საეკლესიო-სახატო რიგში" კი არ არის, როგორც ჩვენი მხატვარი შენიშნავდა, არამედ მის სეკულარულ გააზრებაში, სიწმინდის პროფანაციაში .

დამოუკიდებელი საქართველოს ღერბი მხედრის გამოსახულებით საბედისწერო გაუგებრობაა ძველი ქრისტიანული კულტურის ქვეყანაში. მისი ისტორიის გადამწყვეტ ჟამს ეს იყო, შეიძლება ითქვას, იდეოლოგიური ჩავარდნა ქართული იტელიგენციის ცნობიერებაში, რომელიც კარგა ხნით ადრე იყო დასნეულებული ურწმუნოებით და, რაც უარესია, რელიგიური გულგრილობით. უარესი იმიტომ, რომ სწორედ გულგრილობა ჰბადებს პროფანაციას ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. პარადოქსი არ არის, რომ რელიგიური ნიჰილიზმი უნაყოფოა და რომ სწორედ ათეიზმს, თუ ის გულწრფელი და თანმიმდევრულია, შეუძლია საპირისპირო მიმართულებით შეიცვალოს ვექტორი...

სასოებით შეყურებდნენ და შევყურებთ დღესაც დამოუკიდებელი საქართველოს ღერბს და ვერც კი ვამჩნევთ, რომ მასზე გამოსახულია არა ძლევამოსილი წმიდანი, მთავარმოწამე, ქართველი ერის მფარველი, რომელიც დიდგორზე ხილულად იბრძოდა ქართველობასთან ერთად ქრისტიანობის გადასარჩენად ამ მიწაზე, არამედ მისი პროფანული სახე.

არც ამ ღერბისა და არც ამ დროშის იმხანად გამარჯვება არ მოიუტანია და არც დღეს მოიტანს...

1990